

BEDŘICH SMETANA: AZ ELADOTT MENYASSZONY

2014-ben Smetana cseh zeneszerzőre (1824-1884) születésének 190. halálának 130. évfordulója alkalmából emlékezünk. A „cseh zene atyjaként” ismert Smetana legnépszerűbb operája Az eladott menyasszony. Előadásom témája ez a vígopera, de felelevenítem annak az éppen 30 évvel ezelőtt született bemutatónak az emlékét is, amelyre 1984. április 6-án került sor a Szegedi Nemzeti Színház operatársulatának előadásában, a zeneszerző halálának 100. évfordulója alkalmából.

Smetana nevéhez a nemzeti megújodáshoz kapcsolódó zenei motívumvilág létrehozása köthető. „Élete során ott van mindenütt, ahol hazája jövőjéért, művészi összefogásért vagy éppen a Nemzeti Színház létrehozásáért folyik a küzdelem.”¹ Smetana azok közé a zeneszerzők közé tartozott (Glinka, Moniusko, Erkel), akik a romantika talaján Közép-és Kelet Európában hasonló politikai tartalommal, meggyőződéssel harcoltak a művészet nemzeti karakterének megteremtéséért. Ennek eredményeként születtek meg a nemzeti operák: Ivan Szuszanyin, Halka, Bánk bán, Az eladott menyasszony.²

Smetana Litomyšl városában, az újjáébredő nemzeti élet akkori vidéki központjában született. Apja sörfőzömmester és amatőr zenész. „Munka után barátaival a kottatartóállványhoz ült és eljátszották Haydn valamelyik kedvelt vonósnégyesét.”³ A gyermek tehetsége gyorsan kibontakozott, legrégebbi szerzeménye egy rövid galopp 1832-ből. Diákévei különböző cseh városokban teltek, megismerte azok életét, a cseh táj szépségét, a vidéki ünnepeket. 15 éves, amikor 1839-ben Prágában hallhatta Liszt Ferenc zongorajátékát. Gimnáziumi tanulmányainak utolsó három évét Plzeň-ben töltötte, ahol egyre többet szerepelt, Louisina című polkáját saját előadásában csodálta a város. Ezután Prágába került, ahol minden áldozatot meghozott azért, hogy Josef Proksch zeneiskolájában zeneelméletet tanulhasson, mint magántanuló.

Az 1848-as forradalmi események Smetanára is hatással voltak, a „szabadság eszméi” zeneszerzői tevékenységét új formákkal gazdagították. Ek-

---

¹ Királyhegyi Ottília: Smetana: Az eladott menyasszony Csongrád Megyei Hírlap 1984. április 8. szám

² Nikolényi István: Az eladott menyasszony Délmagyarország 1984. április 8. szám

³ SZ.N.SZ. Az eladott menyasszony – Műsorfüzet

kor írta forradalmi szövegű indulóját, melynek az Ujjongó nyitány címet adta. Bár a forradalom majdnem kettétörte pályafutását, később sikerült megnyitnia saját zeneintézetét, amelyhez levélben kért segítséget Liszt Ferenc-től, neki ajánlva Hat prelúdium című zongoradarabját. Bár pénzt nem kapott Liszt-től, de ez a levélváltás egy hosszantartó, gyümölcsöző barátság kezdetét jelentette. Nyolc év után – ami alatt elismert személyiség lett a prágai zenei élet szereplőjeként és zongoraművészként is – 1856-ban elhagyta hazáját és Göteborg zenei életének vezetője lett. (Liszt Ferenc ajánlatára került a Göteborgi Filharmóniai Társaság élére.) Ekkor írta első szimfonikus költeményeit. Az 1860-as évek nemzeti felszabadulási törekvései újra Prágában érik. Művészi programja a radikálisok környezetébe vitte, megszervezte az első cseh bérleti hangversenyeket. Ezekben az években írta A brandenburgiak Csehországban című első operáját. Bemutatójára 1866-ban került sor. Ugyanakkor cikkeket írt az opera nemzeti küldetéséről, a Nemzeti Színház megépítésének szükségességéről. Újra zeneintézetet nyitott lakásában, ahol élénk zenei és társasági élet alakult ki. 1863 és 1866 között írta meg második operáját Az eladott menyasszonyt. 1866-ban az opera karnagya lett, e tisztségében átalakította a műsorszerkezetet, átszervezte az opera együttest, a színház a hazafias lelkesedés és az alkotó lendület színtere lett munkássága alatt. Megszületett harmadik operája a Dalibor (1869), amelynek bemutatója az új Nemzeti Színház alapkövetelével kapcsolatos ünnepek csúcspontja volt. Munkássága ellentmondásos megítélést váltott ki, sokan „wagnerizmus”-sal vádolták, az ifjabb zenei nemzedék viszont védelmére kelt. Újabb operája, a Libuse is, melyet 1869 és 1872 között alkotott meg, bemutatójára azonban csak 1881-ben került sor, éles támadások kereszttüzebe került. Betegségét legyőzve új mű született, a Két özvegy című opera (1874). Életének utolsó szakasza a betegség, a szenvedés, a teljes lemondás, ugyanakkor az elmélyült munka jegyében telt. Megírta a Hazám című szimfonikus ciklust, valamint a Szülőföldem című hegedű-zongora duókat. A cseh nép életéből táplálkozó Cseh táncokkal visszatért a zongorához. Két vonósnégyest is írt. Hallásának elvesztése után még három opera: A csók (1876), A titok (1879), az Ördögárok (1882) tette teljessé életművét. Halála napján Az eladott menyasszony volt kítüzve a Nemzeti Színházban, amelyet így „gyászfelőadásként” tartottak meg a cseh nemzeti zene megalapítójának örök emlékére.⁴

Az eladott menyasszony nem csak „a” cseh nemzeti opera, hanem a vígopera műfajának nagyszerű, kései példája is. Megírásához is köze volt Liszt Ferencnek. Smetana meglátogatta Lisztet Weimarban, aki meghívta egyik

⁴ SZ.N.SZ. Az eladott menyasszony - Műsorfüzet

tanítványa, Cornelius vígoperájának, A bagdadi borbélynak a bemutatójára 1859-ben. Az opera olyan hatással volt Smetanára, hogy keresni kezdett egy olyan témát, amely vígoperájának alapjául szolgál.⁵ Ráelve a történetre a szövegkönyv megírásának feladata Karel Sabinára hárult. Az 1866-os prózai párbeszédekkel tarkított verzió csekély sikert aratott. Ezután átdolgozta és a három felvonásos változatot 1871-ben a közönség már óriási lelkesedéssel fogadta. A vígoperát Bécsben 1892-ben mutatták be, majd ezt követően indult világhódító útjára. Mi sikerének titka? „Eredeti ötletektől duzzadó, temperamentumos, naiv és bájos zenét írt, amelynek őszintesége, keresetlen vidámsága valósággal felüdíti a hallgatót.”⁶ „Az egyszerű, természetes szépségű zene nem népdalból, de a népművészet éltető forrásából táplálkozik, annak ismerete és tisztelete alapján.”⁷

Tanulmányai során Smetana felismerte, hogy cseh zene felvirágoztatásához a műzenének magába kell olvasztania a népzene elemeit. Erre számos példát találhatunk Az eladott menyasszonyban is.

A népszerű nyitány után az első felvonás az „Élet, élet, boldog élet” kezdetű kórossal kezdődik. Gyönyörű napos vasárnap délután van egy kis csehországi faluban. Az emberek ünnepi ruhában, vidáman nézelődnek, a búcsú varázsa mindenkit magával ragad. Masenka, Krusináék lánya viszont szomorkodik, mert Jeniket, a szegény, nem falujabeli legényt szereti. Mára várják viszont a neki szánt vőlegényt, Vencelt, aki a gazdag Micha Tóbiás második fia. Jenik meghallgatja az elkeseredett lányt, majd biztosítja szerelméről. Kecál, a házasságközvetítő érkezik a feltűnő, bőbeszédű, beképzelt figura, aki Masenka bizonytalan szüleit igyekszik meggyőzni Vencel jó tulajdonságairól. Egy régi házassági szerződést mutat nekik, amelyben az áll, Masenkát Micha Tóbiás fiához kell hozzáadni. Masenka eltépi ezt, lelkének zaklatottságát ellenpontozza az első felvonást lezáró bravúros polka.⁸

A második felvonás a falu vendéglőjébe viszi a nézőt. Egy vidám sördal hangzik fel, majd a jelenet egy cseh tánccal, a furiant-tal végződik.⁹ Vencel belépője következik, áriájának gyakran megszakított dallama a fiú együgyűségét, dadogását, határozatlanságát fejezi ki. Masenka csatlakozik hozzá, kihasználva, hogy Vencel nem ismeri őt, megesketi, hogy soha nem veszi feleségül. Kecál és Jenik érkezik, a házasságszerző azt szeretné, ha a fiú lemondana Masenkáról, de ő csak akkor hajlandó erre, ha háromszáz aranyat

⁵ Brian Large: Smetana London Duchworth 1970.

⁶ fidelio.hu/koncertkalauz/zenekari_muvek/29 – Pándi Marianne

⁷ Királyhegyi Ottília: Smetana: Az eladott menyasszony Csongrád Megyei Hírlap 1984. április 8.szám

⁸ Cseh eredetű, élénk 2/4-es párostánc

⁹ Gyors, tüzes cseh népi eredetű párostánc, jellegzetes váltakozó ritmussal (2/4, 3/4)

kap. Azt is kiköti azonban: a házassági szerződésben szerepeljen az a kitétel, hogy Masenka csakis Micha Tóbiás fiához mehet feleségül. A falubeliek felháborodnak Jenik viselkedése miatt, aki nehezen tud védekezni ez ellen.

Harmadik felvonás. Vencel sírdogál arra a gondolatra, hogy Masenkát kell feleségül vennie, mikor komédiások érkeznek. Azon nyomban elfelejtkezik gondjairól és cirkuszigazgató valamint a szemrevaló Esmeralda kérésének eleget téve vállalja, felölti a medvejelmezt. Vencel fennhéjázó, gazdag szülei is megérkeznek, de a tervezett frigy Masenka és Vencel között nem jön létre, Vencel elszökik. Masenka, aki tudomást szerzett Jenik árulásáról mélyen felindul, le van sújtva, megalázottnak érzi magát, az opera vidámsága a bánat mélységeibe száll alá. Megjelenik Kecál és közli, kifizeti Jeniknek a Masenkáért járó pénzt. A két fiatal közötti feszültség egyre jobban kieleződik, de ebben a pillanatban Jenik a szülők elé lép és bevallja, hogy bizony ő Micha Tóbiás elsőszülött fia, akit mostohája elűzött a háztól. Újra megkéri Masenka kezét, az eladott menyasszony vevője maga az eladó lesz. Micha Tóbiás és a lány szülei áldásukat adják és az eseményektől kissé megszedült Masenka végre Jeniké lehet. A falu népe ujjongva ünnepli a fiatalokat, míg a pénzsóvár, csatát vesztett Kecált elkergetik a faluból.

Az operát 1893. szeptember 21-én mutatták be a budapesti Operaházban Nikisch Artúr vezényletével. Az ősbemutató után 1913-ban került újra színre Ábrányi Emil vezényletével ismét Operaházban. 1924-ben és 1925-ben a Városi Színházban ismét bemutatásra került Ábrányi Emil vezényletével és Dalnoki Viktor rendezésében.¹⁰ A vígopera Szegeden is színre került az 1926-27-es évadban, Faragó Ödön igazgatósága alatt. A következő szegedi megjelenésre több, mint 20 évet kellett várni. Vaszy Viktor első szegedi korszaka alatt 1946-49 között került színre olyan operákkal együtt, mint a Hovanscsina és A szorocsinszki vásár. Ezt követően 1958-ban Budapesten és az 1970-es évek elején a Déryné Színház előadásában, Kertész László rendezésében játszották. Így az 1984-es, Smetana halálának 100. évfordulója alkalmából újra bemutatott vígopera nagy hiányt pótol.

A Szegedi Nemzeti Színház fő-zeneigazgatója Oberfrank Géza, mint karmester és az elavult szöveg újrafordítója is szerepelt a színlapon. A friss, pergő szöveg az előadás előnyére vált. A bemutató jelentőségét a Szegedi Nemzeti Színház vezetése azzal is növelte, hogy a Prágai Nemzeti Színház rendezőjét, Premysl Koci-t hívta meg vendégrendezőnek, aki már többször színpadra állította az operát, a Zenés Színház nem éppen ideális körülményei között is kihasználta a zene minden lehetőségét, ideális módon alakítva ki a játék, a tánc és a zene összhangját. Bravúrosan mozgatja a szereplőket,

---

¹⁰ Magyar Színművészei Lexikon (1929-31) szerk.: Schöpflin Aladár

nincs üresjárat, a tömegjelenetek és a kamarajelenetek igazi, illúziókeltő élményben részesítik a nézőket.¹¹ A jelmeztervező Varga Mátyás csodálatos színpadképet alkotott. A színpompás jelmezek Molnár Zsuzsa munkái voltak. A másik vendégművész Astrid Sturova koreográfus volt, szintén a Prágai Nemzeti Színház tagja, aki sodró lendületű, könnyed koreográfiát készített, ami feledtetni tudta a színpad nagyságát. Remek polkát, furiant és komédiás jelenetet állított színpadra.

A következőkben látható az eredeti szereposztás.

Bedrich Smetana:

Az eladott menyasszony

vígopera három felvonásban
 Szövegét írta: Karel Sbina
 Fordította: Oberfrank Géza
 Vezényel: Oberfrank Géza Érdemes művész
 Várady Zoltán

Krusina	Gurbán János
Ludmilla, a felesége	Halászi Éva
Masenska, a leányuk	Vámosy Éva
Micha Tóbiás	Bálint Ilona
Háta, a felesége	Szakály Péter
Vencel, a fiuk	Karikó Teréz Liszt-díjas
Jenik János	Bárdi Sándor
Kecal, házasságközvetítő	Réti Csaba Liszt-díjas
Springer, cirkuszigazgató	Gregor József Kiváló művész
Esmeralda, táncosnő	Kenesey Gábor
Muff, komédiás	Szabady József Liszt-díjas
	Lazi Júlia
	Vajda Júlia
	Herczeg Ferenc

Közreműködik
 a Szegei Nemzeti Színház énekkara, tánckara és a Szegei Szimfonikus Zenekar

Szólótáncol:
 Ábrahám Anikó, Baráth Ibolya, Ugjai Ilona, Kolep Zoltán

Díszlettervező: Varga Mátyás Kossuth-díjas Kiváló művész

Jelmeztervező: Molnár Zsuzsa

Koreográfus:
 Astrid Sturova mv. Érdemes művész, a Prágai Nemzeti Színház tagja

Rendezőasszisztens:
 Horkits Erzsébet

Karigazgató:
 Molnár László

Zenei asszisztens: Maros György

Rendező:
 Premysl Koci mv. a Prágai Nemzeti Színház és a Csehszlovák Televízió rendezője

¹¹ Királyhegyi Ottília: Smetana: Az eladott menyasszony Csongrád Megyei Hírlap 1984. április 8. szám

Az akkori szereplőgárdából sajnos többen már nincsenek közöttünk, de néhány kritika felidézni az előadás visszhangját. Gregor Józsefről, aki Kecált alakította így ír Nikolényi István „Minden hájjal megkent méregkeverő, úgy ahogy van ellenállhatatlan. Gyönyörűségeesen éneklő Kecelját, ha Smetana hallaná, tán más elbánásban részesítené.”¹² Vámosy Éva Masenka tortúráját belsősegesen, nagy odaadással éli át - írja ugyancsak Nikolényi. Jenik Réti Csaba megformálásában a „sorsára bízott, ám leteperhetetlen népi hős.”¹³ „Bárdi Sándor művészpályája jelentős állomásához érkezett Vencelke, a dagogós gazdalegény szerepével (...) Produkciója nemcsak színészi-zenei profizmust, de lélektani elemzést is feltételez. (...) Ő nem gyerekes, hanem gyermek és következetesen ezt a karaktert bontja ki.”¹⁴

„...olyan kiállításban született újjá Smetana könnyen befogadható melódiakincsével és színpadi figuráival egyaránt vonzó alkotása, hogy nem csupán Szegednek, de az ország operakultúrájának is dicséretére válik.”¹⁵ Kovalik Balázs rendező, aki 2011-ban Berlinben állította színpadra az operát, egy interjúban az nyilatkozta, érdekes volt azzal szembesülnie, hogy Smetana a 100. jubileumi előadáson arról beszélt, nem tartja az eladott menyasszonyt olyan nagy jelentőségűnek, mint a brandenburgiak Csehországban, a Dalibor vagy a Libuse című történelmi operáit.¹⁶ Az idő másképp döntött, ezekről az operákról alig hallani, viszont az eladott menyasszony azóta is sikerrel szerepel a világ operaszínpadain. Mint az 1984-es előadás egyik közreműködője büszke vagyok arra, hogy részese lehettem ennek bemutatónak.

Megjegyzés: Az előadás során részleteket láthattak a Szegedi Nemzeti Színház 1984-es előadásából.

---

¹² Nikolényi István: Az eladott menyasszony Délmagyarország 1984. április 8. szám

¹³ u.a.

¹⁴ Kerényi Mária: Az eladott menyasszony Muzsika 1984. június 27.évf.6.szám

¹⁵ u.a.

¹⁶ www.zeneoskola.hu/Friss-hirek/az-eladott-menyasszony-berlinben.html